

de weg vlogen. Maar hoe houd je ze in bedwang als je een kwartier op de bus staat te wachten? Een tijd van stoppen brak aan en Richard Zonneveld nam het roer over en heeft nog verscheidene jaren verdienstelijk werk geleverd. Er was zelfs een periode dat de vereniging het even zonder jeugdclub moest doen. Nu heeft Nel Nooijen met haar assistenten de draad weer opgepakt. Eenmaal per maand wordt er een thema uitgewerkt en soms worden met hulp van specialisten leuke onderzoekjes uitgevoerd. Het jeugdwerk is nog steeds springlevend! Eigenlijk is het bovenstaande niet meer dan een greep uit de historie van de jeugdclub. Heel veel namen zijn niet genoemd en gebeurtenissen niet vermeld. Maar het doet goed door dit stukje te schrijven, geweldig fijne herinneringen op te halen.

40 jaar onderzoek

Jelle van Dijk

Onderzoek en dan met name vogelonderzoek is altijd een belangrijke activiteit binnen onze vereniging geweest. Bij verschillende acties die tot doel hadden drastische ingrepen in natuurgebieden tegen te gaan, bleek telkens weer hoe belangrijk het is te kunnen beschikken over onderzoeksgegevens. Hierbij kan gedacht worden aan onze actie tegen een groot parkeerterrein in de Noordduinen (1970) en aan onze inspanningen om de zuidwestpunt van Polder Hoogeweg vrij van glastuinbouw te houden (1989).

Vogelonderzoek was ook min of meer de directe aanleiding om onze vereniging op te richten. Voor 1966 bestond er al een groepje vogelenthousiasten die elkaar regelmatig spraken als leden van de volièrevogelclub *Vogellust*. Daarnaast waren er ‘ongeorganiseerde’ vogelaars actief zoals Jan Glasbergen en Arie Cramer. Deze mensen zochten contact met elkaar en organiseerden bijvoorbeeld excursies naar het roemruchte vogeleiland De Beer. Vanuit deze groep werd contact gelegd met de Vereniging voor Vogelbescherming 's-Gravenhage en omstreken. Deze vereniging was onder leiding van Van Dongen al sinds 1958 bezig met goed georganiseerde broedvogelinventarisaties in het duingebied Meijendel en de resultaten hadden landelijke bekendheid gekregen. Van Dongen adviseerde een vergelijkbaar onderzoek in de Noordwijkse Noordduinen op te zetten. Zo'n onderzoek vergde nogal wat organisatie en coördinatie. Dit kon volgens de leden van

Vogellust het beste op poten worden gezet in een eigen vereniging. Zo ontstond eerst een Noordwijkse vereniging als afdeling van de Haagse vogelvereniging die al snel op eigen benen stond onder de naam *Vereniging voor Vogelbescherming Noordwijk*. Deze naam werd in 1971 gewijzigd in *Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk* na een succesvolle actie tegen grote parkeerterreinen in de Noordduinen.

Nog in datzelfde jaar 1966 werd het duingebied tot aan de Duindamse Slag geïnventariseerd. Alle medewerkers trokken in het voorjaar elke zaterdag hun kavel in en bespraken na 11.00u de resultaten in de grote schuilhut die te vinden was in wat toen “het vrije vak” heette. In die eerste jaren gingen de gesprekken vaak over Gekraagde Roodstaarten (18 paar), Geelgorzen (16 paar), Tapuiten (25 paar) en Grauwe Klauwieren (4 paar).

Broedvogelonderzoek is door de jaren heen een belangrijke activiteit gebleven. Daarnaast richtte de aandacht zich ook op andere onderwerpen. In het verenigingsblad de Strandloper, waarvan het eerste nummer in maart 1969 verscheen, is hierover heel wat te vinden. Voor het volgende overzicht werden alle jaargangen van de Strandloper doorgenomen. Hierdoor kan een vrij volledig beeld geschetst worden van wat er in de loop der jaren aan onderzoek werd ondernomen.

Broedvogels

Bij het broedvogelonderzoek kunnen verschillende perioden worden onderscheiden. In sommige

perioden was de aandacht vooral gericht op het jarenlang inventariseren van dezelfde kavels. In andere perioden trokken de waarnemers ieder jaar naar een ander kavel om op deze wijze gegevens uit een veel groter gebied te verzamelen.

periode 1966 – 1972

De meeste aandacht ging uit naar de jaarlijkse inventarisatie van de Noordduinen tot aan de Duindamse Slag. Dit onderzoek omvatte de gehele periode 1966-1972. Coördinatie en verslag werden eerst verzorgd door Jaap Vink en later door Arie Cramer. Daarnaast werd Nieuw-Leeuwenhorst met ingang van 1969 geïnventariseerd. In dat eerste jaar broedden daar nog 4 paren Zomertortels!

Dit onderzoek werd aangevuld met nestkastcontroles.

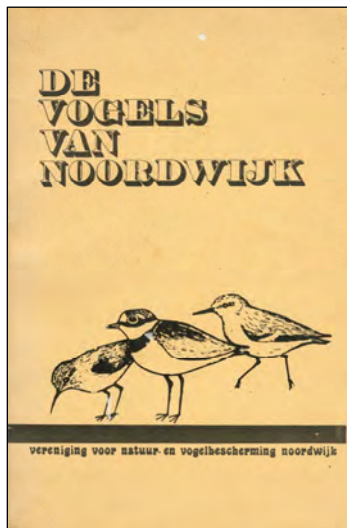
Het kleine landgoed Calorama werd door Jan Glasbergen en Arie Cramer in de jaren 1967, 1968 en 1969 op broedvogels geïnventariseerd. De Groene Specht ontbrak op de lijst waarop wel de Grauwe Vliegenvanger te vinden was.

Met ingang van 1969 werden door Kees Verweij ook de broedvogels van het landgoed Offem geteld. Dit zou over een lange reeks van jaren worden volgehouden waarbij Kees Verweij werd afgelost door Dick Hoek en Hein Verkade.

In die eerste jaren was er ook al een soort jeugdclub en hun leider, Willem Baalbergen was van mening dat de jongelui ook onderzoek moesten doen. In 1967 en 1968 werden Gierzwaluwen geteld.

Na twee jaar tellen (150 ex. in 1969) wilde men wat anders doen.

Besloten werd de polders rond Noordwijk op broedvogels te inventariseren. In 1969 richtte de aandacht zich op de Noordzijdepolder van Puik en Duin tot aan het Langeveld, geen geringe onderneming! Het verslag vermeldt: Grutto 13 paar, Tureluur 8 paar, Wulp 2 paar, Veldleeuwerik 36 paar.

periode 1973 – 1977

Een belangrijk moment in 1973 was het verschijnen van het eerste boek dat onze vereniging in eigen beheer uitgaf: *De vogels van Noordwijk*. Vooral Willem Baalbergen verzette als eindredacteur veel werk voor dit boek, terwijl mede door Johan Moerkerk ook veel oude

gegevens konden worden opgenomen. Jan Verwey schreef een lovend voorwoord.

Het inventarisatiewerk kreeg met ingang van 1973 een ander karakter. Na de grootschalige inventarisaties van Noord-Brabant (1967), Noord-Holland Noord (1971) en Midden-Nederland (1971) werd in 1972 de *Werkgroep Avifauna West-Nederland* opgericht. De werkgroep wilde komen tot een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie van West-Nederland tussen Noordzeekanaal en Zeeland. Om dit te bereiken werd het gebied opgesplitst in verschillende districten, ieder met een eigen coördinator. Jaap Vink werd de eerste coördinator van het district Leiden, na zijn verhuizing naar Zeist opgevolgd door Jelle van Dijk. Onder de bezielende leiding van voorzitter Jan van der Straaten en met financiële steun van de provincie Zuid-Holland werd de klus geklaard.

De resultaten werden in 1981 gepubliceerd in het meer dan 500 pagina's tellende boek *Randstad en Broedvogels*.

Voor de Noordwijkse vogelaars betekende deelname aan dit project dat de vertrouwde kavels in de Noordduinen verlaten moesten worden en dat (eenmalig) gebieden als de Bronsgeest, Polder Hoogeweg, Oud-Leeuwenhorst en het Keukenhofbos geteld moesten worden. Door gebrek aan waarnemers in de rest van de Bollenstreek werd zelfs uitgeweken naar vliegveld Valkenburg, de eilanden in de Kager Plassen en de zuidelijke Haarlemmermeer bij Abbenes. Voor de gebieden waar echt niemand heen te krijgen was, werden betaalde krachten ingezet. Op deze wijze werden ook broedvogelgegevens verzameld op Goeree Overflakkee en in de polders tussen Leiderdorp en Koudekerk.

In deze periode werd wel het jaarlijkse broedvogelonderzoek op Offem en Nieuw-Leeuwenhorst voortgezet. De nestkastcontrole op Nieuw-Leeuwenhorst kwam in handen van Dick Passchier en Benno Heethuis die hierbij de jeugdclub inschakelden.

Een belangrijke gebeurtenis in deze periode was de oprichting van SOVON (toen de afkorting voor Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland) in 1972. Het onderzoek van SOVON was anders georganiseerd dan dat van de *Werkgroep Avifauna West-Nederland*. Voor SOVON moest van elk blok van 5 x 5 km een broedvogellijst worden ingevuld, waarbij in eerste instantie het alleen van belang was of de vogelsoort er broedde of niet. Later werden ook aantalschattingen gevraagd. Door de veel gedetailleerdere gegevens van West-Nederland in te passen in het SOVON-systeem werden alle tellers in één klap ook SOVON-medewerkers. Hun

namen zijn te vinden in de *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* die in 1979 verscheen. Los van bovenstaande inventarisaties stond het onderzoek naar de verspreiding van gele kwikstaarten in de Bollenstreek. In de jaren 1972, 1973 en 1974 onderzocht Jelle van Dijk, in 1974 bijgestaan door Leen van Duijn, vrijwel de gehele regio op het voorkomen van Engelse Gele Kwikstaart en Gele Kwikstaart. Van de eerste werden meer dan 100 paren vastgesteld, meer dan een verdubbeling van het aantal dat toen voor heel Nederland werd geschat. De resultaten van dit onderzoek werden gepubliceerd in *Limosa* (1975: 86-99).

periode 1978 - 1983

In het voorjaar van 1978 keerden de meeste vogelaars terug naar hun geliefde Noordduinen om daar weer zoals voor 1973 elk jaar hetzelfde kavel te onderzoeken. Er waren nu zoveel ervaren inventariseerders dat het gebied werd uitgebreid tot aan de Noraweg. Daarbij werd voor het eerst ook onderzoek gedaan op het terrein van de Noordwijkse Golfclub. Bovendien vormde zich een groepje dat zich ten doel stelde het Noordwijkse deel van de Amsterdamse Waterleidingduinen te inventariseren. Dit resulteerde meteen al in een onderzoek van De Blink en drie kavels in de AWD. Het gebied De Blink werd vervolgens drie jaar achtereenvolgens onderzocht wat o.a. 12 paar Tapuiten en 4 paar Wulpen opleverde. In de AWD trok men elk jaar naar een ander deel van het gebied al bleef Ees Aartse verknocht aan de Gijs Kokkieshoek. Deze liefde mondde uit in een prachtig artikel in de *Strandloper*: *Wel en wee in vak D*.

Na 1979 werd de jaarlijkse inventarisatie van Nieuw-Leeuwenhorst stopgezet, maar op Offem liep het onderzoek door. Dick Passchier zette de nestkastcontroles op Nieuw-Leeuwenhorst voort tot in het voorjaar van 1981. In 1980 en 1981 werden ook de bossen van het Langeveld op broedvogels onderzocht. Opvallend in de jaren 1980-1982 waren ook de broedvogelverslagen van Peter Imthorn die de Pan van Persijn (Katwijk) onderzocht.

periode 1984 – 1988

In 1984 startte SOVON een nieuw project: het *Broedvogel Monitoring Project* (BMP). Aan de plaatselijke vogelwerkgroepen werd gevraagd enkele gebieden aan te wijzen die over een lange reeks van jaren onderzocht zouden worden. Het onderzoek moest worden uitgevoerd volgens strakke richtlijnen voor zowel het veldwerk als de interpretatie van de veldgegevens. Na wat

aanpassingen (waarbij het begrip fusie-afstand werd geïntroduceerd) is deze methode alomtegeaaccepteerd als de BMP-methode. In Noordwijk begonnen Dick Hoek en Marian Bos - van Zijderveld met een groot duinkavel ten zuiden van de Duindamse Slag, spoedig opgevolgd door Arie Cramer en Jan Glasbergen die hier tot 1998 actief bleven. Ook landgoed Offem en het oude loofbos van Nieuw-Leeuwenhorst werden ingebracht als BMP-kavels. In 1987 startte het BMP met vijf kavels in de AWD. Dit onderzoek loopt nog steeds, waarbij de coördinatie achtereenvolgens in handen was van Ees Aartse, Rien Sluijs en Jan Jacobs. Dat de AWD-groep niet direct in 1984 met het BMP startte, lag in het feit dat men eerst de tweede volledige ronde van het gehele Zuid-Hollandse deel van de AWD wilde afmaken.

Naast de start van het BMP was ook het besluit om tot een nieuw vogelboek te komen bepalend voor het veldwerk in deze periode. De vogelaars spraken af om het gehele gebied ten westen van de trekvaart bij het broedvogelonderzoek te betrekken. Dit hield in dat voor de tweede maal de Noordwijkse tellers de duinen verlieten om dorpen en polders in kaart te brengen. Zo dook de naam van Ees Aartse op in Polder Elsgeest en nam Peter Spierenburg bedrijventerrein 't Heen onder handen. Dat deze inventarisatieronde tot een goed einde werd gebracht, was vooral te danken aan Dick Hoek die, zeker in de eerste jaren, alle veldgegevens zelf volgens de BMP-methode uitwerkte en ieder jaar voor een goed verslag in de *Strandloper* zorgde. Het resultaat van vijf jaar inventariseren werd in 1989 gepubliceerd in het boek *Vogels van Noordwijk en omstreken*. In dit boek werd ook uitvoerig ingegaan op de winter- en trekvogels, waarover straks meer.

periode 1989 - 2002

Na het inventariseren van vooral bollenvelden in 1987 en 1988 lag de nadruk van het broedvogelonderzoek met ingang van 1989 weer meer op de duinen. In 1989 werd begonnen met een BMP-kavel in het dennenbos bij de Duindamse Slag. Dit onderzoek werd voortgezet tot 1996. In 1989 begonnen Kees Verweij en Jelle van Dijk ook een jaarlijkse telronde in de Coepelduynen met hulp van enkele Katwijkse waarnemers. Dit

onderzoek liep tot en met het broedseizoen van 1997. De teloorgang van Veldleeuwerik en Tapuit werd hiermee duidelijk in beeld gebracht. In de AWD werd in vijf kavels het BMP met grote vasthoudendheid voortgezet. Het BMP-onderzoek van het oude loofbos in Nieuw-Leeuwenhorst werd ook in deze periode gecontinueerd. Tot 1992 verzorgde Dick Hoek het broedvogelverslag in de Strandloper, hierna nam Rien Sluijs het van hem over.

Een eenjarig onderzoek was het onderzoek van Ab Steenvoorden naar broedende Huiszwaluwen in 1994. Hiervoor werd het gehele gebied van *Vogels van Noordwijk en omstreken* onderzocht.

In 1995 en 1996 werd naast het lopende onderzoek veel aandacht aan broedende roofvogels besteed. De gegevens vonden een plaats in het themanummer van de Strandloper dat geheel aan roofvogels was gewijd (mei 1997).

In 1998 startte het veldonderzoek voor de tweede broedvogelatlas van SOVON. De methode vroeg meer van de medewerkers dan in de jaren zeventig. Per blok van 5 x 5 km moest allereerst een broedvogellijst worden opgesteld, waarbij van veel soorten aantalschattingen werden gevraagd. Van de 25 vierkante-kilometerhokken van dit blok moesten er acht (door SOVON aangewezen!) nauwkeuriger bekeken worden. Bovendien moesten in deze blokken zogenaamde punttellingen worden uitgevoerd. Hierbij staat de waarnemer precies in het midden van zo'n aangewezen kilometerhok en noteert gedurende vijf minuten alle vogels.

In drie jaren was deze klus dankzij de inzet van velen (waaronder tien Noordwijkse vogelaars) in geheel Nederland geklaard. Op de SOVON-dag van 30 november 2002 werd de nieuwe *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* gepresenteerd.

In 1998 werd ook het gehele duingebied van Staatsbosbeheer ten noorden van Noordwijk op broedvogels geïnventariseerd. Niet door leden van onze vereniging, maar door de betaalde medewerker André van Kleumen (SOVON). Eerst had SBB ons gevraagd deze klus in één broedseizoen te klaren, maar dit bleek vanwege gebrek aan menskracht niet haalbaar.

Deze vraag werd ons door het ZHL in 2002 niet gesteld. In mei bleek Pim de Nobel daar als betaald medewerker voor het ZHL actief te zijn. Een samenvatting van zijn rapport verscheen in de Strandloper van juni 2003. Hierbij was ook een overzicht gevoegd van de resultaten van het BMP-kavel in Nieuw-Leeuwenhorst sinds 1984.

periode 2003 – 2006

Het BMP-onderzoek in de AWD werd ook nu weer zonder onderbreking voortgezet. Er duiken nieuwe namen in de verslaggeving op, maar ook zijn de namen van Ees Aartse, Benno Heethuis, Jan Veefkind, Jan Jacobs en Willem Baalbergen nog steeds terug te vinden.

In 2003 werd het plan opgevat om het gehele gebied dat in de jaren tachtig voor het boek *Vogels van Noordwijk en omstreken* werd geïnventariseerd, opnieuw te inventariseren. Het verschil met het eerstgenoemde onderzoek is evenwel dat nu niet alle soorten geteld worden, maar een selectie van soorten die schaars zijn of karakteristiek voor de streek genoemd kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan de typische soorten van het bollenland zoals Patrijs, Veldleeuwerik en Gele Kwikstaart. In 2004 werd deze lijst uitgebreid met enkele soorten van de nieuwe Rode Lijst, zoals Huismus en Kneu. Deze nieuwe telronde kan naar verwachting in 2007 worden afgerond. Het is niet uitgesloten dat de afronding van dit project een goede aanleiding zal zijn om eens na te denken over een nieuw boekje over de vogels van Noordwijk.

Na in 1993 en 1998 al geheel Noordwijk-Binnen op broedende Gierzwaluwen onderzocht te hebben, telde Hein Verkade in 2003 met behulp van anderen voor de derde maal de Gierzwaluwen van Noordwijk-Binnen. Van dit uitgebreide onderzoek werd verslag gedaan in een extra nummer van de Strandloper (april 2005). Hierin werden eveneens bijzondere gedragingen in nestkasten beschreven. Dit gedrag kon bestudeerd worden dankzij een nestkast met glazen achterwand en een kast met cameratoezicht.

Een bijzonder onderzoek in deze periode was ook de volledige huismusseninventarisatie van Noordwijk-Binnen in 2004, uitgevoerd en beschreven door Hein Verkade. Hierbij werd niet alleen op de aantallen gelet, maar ook werd bijgehouden welke dakpannen gebruikt werden en hoe de groenvoorzieningen bij de nestplaatsen waren. Dit onderzoek trok de aandacht van *Vogelbescherming Nederland* waardoor in februari 2006 het landelijke huismussenproject in Noordwijk van start ging.

Vogeltrek

Al vanaf de oprichting in 1966 wordt door leden van onze vereniging naar de vogeltrek gekeken. De aandacht richtte zich aanvankelijk vrijwel uitsluitend op de najaarstrek over de duinen. Op zaterdagmorgen verzamelden de waarnemers zich op het uitkijkpunt de Driehoek in de Noordduinen.

Het was niet ongewoon daar zo'n 10 tot 15 waarnemers aan te treffen. Niet alle trekgeluidjes werden herkend en ook werd nogal eens niet alles nauwkeurig opgeschreven. Een enkele keer werd een simultaantelling uitgevoerd waarbij over de breedte van het duin drie telposten werden bemand. Na 1975 begonnen de Katwijkse waarnemers met trekwaarnemingen op de Puinhoop. Hier groeide de kennis van trekgeluiden snel en binnen enkele jaren was de Puinhoop een populaire telpost geworden. Na 1990 werd er nog maar onregelmatig op de Driehoek een telling uitgevoerd en steeds vaker trokken Noordwijkse waarnemers ook naar de Puinhoop. Een aardige indruk van de landtrek in de jaren zeventig en tachtig is te vinden in het boek *Vogels van Noordwijk en omstreken* (1989).

Veel intensiever dan de trek over land werd in Noordwijk de trek over zee bestudeerd. Voor 1970 hielden, ook landelijk gezien, maar zeer weinig mensen zich bezig met het systematisch tellen van trekvogels over zee. De bekendste tellingen in dit verband waren die vanuit het torentje van Hotel Noordzee (thans Hotel Mercure geheten) door Jan Verwey en zijn vriend Gerrit Brouwer in 1917 en 1918. Aan het eind van de jaren zestig werden met name bij Scheveningen en de Hondsbossche regelmatig tellingen op dagen met harde, aanlandige wind uitgevoerd. Pijlstormvogels en Vale Stormvogeltjes bleken toen niet zo zeldzaam te zijn als men dacht. Na 1970 besloten enkele oud-jeugdbonders de tellingen te coördineren en in het najaar van 1972 werd in onze huiskamer aan de J. de Veerstraat de landelijke *Club van Zeetrekwaarnemers* opgericht, later een afdeling vormend van de Nederlandse Zeevogel Groep. Een belangrijk besluit was alle waarnemingen per uur vast te leggen op een zogenaamde uurtotaalkaart. Dit is een voorgedrukte kaart waarop alle soorten die over zee vliegen, staan afgedrukt. De waarnemer moet bij elke soort het aantal naar links, naar rechts en ter plaatse noteren. Van deze

kaart en de halfjaarlijkse verslaglegging ging een enorme stimulans uit. In 1973 werden al 953 uurtellingen ingeleverd. In 1977 was dit aantal boven de 4000 gestegen. Al deze gegevens moesten zonder computer worden uitgewerkt. In 1983 verscheen een overzicht van de trek van zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust in de jaren 1974-1979 (Camphuysen & van Dijk, *Limosa* 56: 83-230).

In de Strandloper is meteen al in de eerste jaargang een artikel over zeetrek te vinden: "Trek van sterns in de nazomer van 1969". Na 1970 verschenen regelmatig stukken over zeetrek in de Strandloper, vele van de hand van Leen van Duijn. In die jaren was het balkon van de Noordwijkse Zeilvereniging de plaats waar de waarnemers zich verzamelden. In de winter werd uitgeweken naar het balkonnetje aan de post van de Noordwijkse Reddingsbrigade op het noordstrand. Toen deze post afbrandde moesten de tellers zich behelpen met de te lage politiepost. Pas in de tweede helft van de jaren negentig werd bij de surfclub in de buurt van het Zuiderbad het hutje van de walschipper betrokken. In november 1997 werd dit hutje vervangen door de huidige zeetrekhut, ontworpen en gebouwd door Jan Jacobs.

Na 1980 liep de belangstelling voor het zeetrek tellen sterk terug, ook in Noordwijk. Dit wordt geïllustreerd door het aantal Noordwijkse uurtotaalkaarten in de database van de Club van Zeetrekwaarnemers:

1973-1980	- 3426
1981-1990	- 1067
1991-2000	- 939
2001-2005	- 1373

De opleving na 2000 is te danken aan de start van de site www.trektellen.nl waardoor het mogelijk werd dagelijks de resultaten van alle posten langs de kust met elkaar te vergelijken.

De belangrijkste patronen van de kusttrek waren omstreeks 1980 wel bekend. Door de verbeterde apparatuur (telescopen) kunnen nu ook verder op zee vliegende vogels worden gedetermineerd waardoor de aantallen nu hoger uitvallen dan toen. Dat laat onverlet dat er dankzij de lange reeks van jaren waarin dit onderzoek loopt, opvallende veranderingen werden vastgesteld. Zo is het aantal Roodkeelduikers na 1990 enorm toegenomen, met name de laatste jaren. Ook werd bijvoorbeeld vastgesteld dat het hoogtepunt van de voorjaarstrek van Dwergmeeuwen na 1990 enkele weken eerder plaatsvindt dan in de jaren zeventig. Een goed overzicht van wat er in de jaren 1970-1988 vanaf de Noordwijkse telpost werd gezien, is terug te vinden in een uitvoerig hoofdstuk in *Vogels van Noordwijk en omstreken* (1989).

Wintervogels

De tellingen in het winterhalfjaar hadden aanvankelijk alleen betrekking op dode en levende vogels op het strand. Pas in de jaren tachtig worden ook in de graslandpolders regelmatig vogeltellingen uitgevoerd.

Strandtellingen

Hans van der Linden was de eerste die systematisch een stuk strand controleerde. In de periode september-april liep hij vrijwel wekelijks het strand tussen de palen 76 en 80 af. Hierbij werden alle dode vogels genoteerd. Zo vond hij in de winters 66/67, 67/68 en 68/69 305 ex. verdeeld over 35 soorten. Hierbij waren soorten als Kleinste Jager en Noordse Pijlstormvogel. Het onderzoek werd voortgezet tot en met de winter van 71/72. Merkwaardig is dat in de verslagen niet werd vermeld hoeveel vogels met olie waren besmeurd. Wel werd opgemerkt dat olie en uitputting de belangrijkste doodsoorzaken waren.

In 1977 begon Kees Camphuysen met het *Nederlands Stookolieslachtoffer-Onderzoek* (NSO). Hij organiseerde strandtellingen van Cadzand tot Rottumeroog. Hierdoor werd de omvang van de olierampen voor onze kust pas goed duidelijk. Jelle van Dijk telde vanaf 1977 tot in de jaren negentig vrijwel elke wintermaand de olieslachtoffers tussen Katwijk en de Noordwijkse vuurtoren. Het strand tot aan Zandvoort werd regelmatig door Haarlemse vogelaars afgezocht. In sommige winters werden vele honderden slachtoffers (vooral Zeekoeten, Alken en Drieteenmeeuwen) geteld, zoals in de winters van 1981 en 1983. In beide winters werden in het vogelasiel ook nog eens bijna 500 olievogels binnengebracht. Strengere winters zorgden ook voor veel slachtoffers, met name de eerste maanden van 1979! In de jaren negentig nam de olieverontreiniging gelukkig sterk af. Doordat steeds vaker Vossen het strand in de nachtelijke uren afstropen op zoek naar een hapje, werden de tellingen omstreeks 1995 gestaakt.

In de winters van 84/85 en 85/86 werden zeven strandtellingen tussen Katwijk en Zandvoort

georganiseerd om een indruk te krijgen van de aantallen meeuwen en steltlopers in de wintermaanden. Daaruit bleek dat het maximumaantal Drieteenstrandlopers op één telling 517 ex. bedroeg. Dat deze soort sterk is toegenomen blijkt uit de strandtellingen die Hein Verkade sinds het eind van de jaren negentig elke wintermaand uitvoert tussen Noordwijk en de provinciegrens. Meer dan duizend exemplaren is nu eerder regel dan uitzondering!

Provinciale watervogeltellingen

De zojuist genoemde strandtellingen vinden plaats in het kader van een groot project waarmee de provincie Zuid-Holland begin jaren tachtig begon. Hierbij worden omstreeks het midden van de maand in de periode oktober – maart per telgebied alle overwinterende watervogels en steltlopers geteld. Sinds enkele jaren is de praktische uitwerking aan SOVON uitbesteed.

Polder Hoogeweg was in het najaar van 1983 dankzij de inspanning van Ees Aartse het eerste telgebied dat bij dit project werd ingebracht. De eerste jaren werd deze polder zelfs vrijwel wekelijks geteld! Met behulp van deze tellingen, waaruit onder andere bleek dat hier dikwijls 3000-5000 Goudplevieren verbleven, kon in 1989 de dreigende kassenbouw vanuit Kloosterschuur een halt worden toegeroepen. Na 1995 zette Jelle van Dijk het telwerk in Polder Hoogeweg voort. Het is trouwens opvallend dat uit de periode voor 1983 nauwelijks iets over de vogelstand in Polder Hoogeweg bekend is. Alleen in de Strandlopers van 1976 treffen we tweemaal een stukje van Rob de Mooij over deze polder aan.

Hoewel er al wel regelmatig tellingen werden uitgevoerd, werd in januari 1995 ook de Elsgeesterpolder bij dit onderzoek betrokken. Deze tellingen maakten al snel duidelijk dat met name voor Kieviten en Goudplevieren de combinatie Hoogeweg-Elsgeest eigenlijk één overwinteringsgebied vormt. Bij verstoring in de Elsgeesterpolder wijken veel vogels uit naar Polder Hoogeweg en omgekeerd.

Het Oosterduinse Meer wordt met ingang van november 1991 maandelijks geteld. Deze diepe zandwinningsplas blijkt vooral in vorstperioden voor watervogels van belang te zijn. In 1991 werd ook de Katwijkse Uitwatering als telgebied ingebracht. Hoewel de telreeks van dit gebied enige hiaten vertoont, wordt ook dit gebied nog steeds maandelijks geteld.

Met ingang van het najaar van 2005 worden ook de kanalen in de Amsterdamse Waterleidingduinen (Oosterkanaal, restant Van Limburg Stirumkanaal) voor dit project geteld.

Nog meer vogelonderzoek

In september 1997 begon Hein Verkade aan een indrukwekkende serie tellingen van de grote vijver van Nieuw-Leeuwenhorst. Elke week, het gehele jaar door, worden hier de vogels geteld. Na twee jaar onderzoek verschenen de eerste resultaten in de Strandloper.

In het najaar van 1983 schreef Jelle van Dijk zich in voor het Punt-Traject-Telling-project van SOVON. Bij dit onderzoek moet driemaal per winter (na 2000 eenmaal per winter) op een bepaalde teldag een serie van 20 telpunten worden bezocht. Op elk telpunt moeten gedurende vijf minuten alle vogels worden geteld. De route Bollenstreek werd na tien jaar enigszins gewijzigd doordat bepaalde telpunten inmiddels in woonwijken waren komen te liggen. Evenals het vijverproject loopt dit onderzoek nog steeds.

Al vanaf de eerste Strandlopers komen we stukjes tegen die gaan over de aankomst van zomervogels. Vele jaren coördineerde Jan Glasbergen dit onderzoek; later werd dit voortgezet door Ab Steenvoorden.

Vanaf het voorjaar van 1986 werden op diverse plaatsen langs de kust Zilvermeeuwen van grote kleurringen voorzien, later gevolgd door Kleine Mantelmeeuwen. Met de telescoop zijn deze ringen goed af te lezen. Bij de Katwijkse Binnenwatering was vooral Jo Rampen vele jaren actief als ringenaflezer. Hein Verkade zocht vooral het hele Noordwijkse strand af. Daarbij ontdekte hij dat veel meeuwen opvallend plaatstrouw zijn.

Nadat in 1986 een geïnuundeerd bollenlandje aan de Loosterweg in Lisse veel aandacht trok door een Blonde Ruiter die daar neerstreek, werden in de jaren daarna alle onder water gezette bollenlandjes nauwkeurig bekeken. In de Strandloper werd hierover regelmatig bericht.

Tenslotte moet het mezenonderzoek uit de winters 68/69 en 69/70 nog even worden genoemd. Dick Passchier en Dick Hoek onderzochten in die winters de samenstelling van de mezen groepen in het bos van Nieuw-Leeuwenhorst. Ook noteerden ze de soorten die in nestkasten sliepen.

Planten

Aandacht voor de wilde flora is er eigenlijk altijd wel binnen de gelederen van onze vereniging geweest. Toch waren het vooral enkele actieve vogelaars die ook op dit gebied van zich lieten horen. In 1969 begon Jelle van Dijk de Coepelduynen, toen meestal Zuidduinen genoemd, te onderzoeken. Op verzoek van het

Rijksherbarium begon hij met ingang van 1975 jaarlijks het aantal bloeiende exemplaren van het Hondskruid, een zeldzame orchidee, te tellen. Deze tellingen werden begin jaren negentig voortgezet door Mart Gielen. Uit deze lange reeks waarnemingen blijkt dat deze orchidee is toegenomen van maximaal 200 ex. in de jaren zeventig tot ruim 1500 ex. in 2005.

In 1973 verscheen een artikel van Ees Aartse in de Strandloper dat handelde over de flora in wegbermen. Het bleek het begin te zijn van een serie artikelen die uitmondde in een boek getiteld *De Flora van Noordwijk* (1978).

Aan deze uitgave ging onderzoek door dertien medewerkers vooraf. Opvallend waren de degelijke hoofdstukken over het landschap, geschreven door Dick Hoek. De plantenlijst uit dit boek werd in de jaren daarna regelmatig aangevuld met artikelen waarin nieuwe vondsten werden genoemd.

Dick Hoek zorgde in de periode 1975-1985 voor een serie artikelen over de plantengroei in het voormalige golfbad dat gelegen was in de eerste duinpan achter de villa Hoogwaeck. Het zwembad werd volgestort met grond en de verwachting was dat zich hier een vochtige duinvallei zou ontwikkelen. De grond was echter niet voedselarm waardoor zich hier al snel ruigte ontwikkelde die later overging in een duindoornstruweel.

Aan het eind van de jaren zeventig stortte Ees Aartse zich op de verspreiding van de Grote keverorchis. Dit leidde in 1981 tot een extra nummer van de Strandloper dat geheel aan deze soort was gewijd. Dit nummer werd in 1982 gevolgd door weer een extra nummer waarin de verspreiding van alle orchideeën in onze regio werd behandeld.

In 1981 verschenen drie bijzondere artikelen in de Strandloper. Dick Hoek had alle oude muurtjes in Noordwijk op planten geïnvventariseerd. Jelle van Dijk had de flora in en langs tientallen kilometers

sloot in kaart gebracht en Martien de Graaf schreef over het Bronkruid op landgoed Offem.

Na de publicatie van *Vogels van Noordwijk en omstreken* in 1989 werd al snel besloten ook opnieuw een plantenboek uit te geven. Door de medewerking van Martien de Graaf, toen nog woonachtig in Lisse, werd besloten het onderzoeksgebied uit te breiden tot aan de lijn Sassenheim, Lisse, Hillegom. Na enkele jaren van intensief onderzoek waarbij ook vuilnisbelten, spoordijken en bedrijventerreinen werden onderzocht, verscheen in 1994 het boek *Flora van de Duin- en Bollenstreek*. Behalve de uitvoerige tekst trok ook het fotomateriaal van Joost Bouwmeester de aandacht. De plantenlijst in dit boek werd in de jaren hierna regelmatig aangevuld door middel van artikelen in de Strandloper. Wegens plaatsgebrek in het eerder genoemde boek verschenen in de Strandloper ook de verspreidingskaartjes van waterplanten, samengesteld door Wim Kuijper.

Een nieuw verschijnsel vanaf begin jaren negentig was natuurontwikkeling. In de duinen betekende dit dat duinvalleien werden uitgegraven waarna de vegetatiesuccessie van voren af aan kon beginnen. Dit leverde boeiende ontwikkelingen op in de Coepelduynen (Guytedel) en in de Noordduinen. Ook in het Langeveld (Zuid-Hollands Landschap) zijn sinds enkele jaren interessante ontwikkelingen gaande.

Vlinders

In 1995 werd voor het eerst onderzoek naar de verspreiding van vlinders gedaan. Een kleine werkgroep inventariseerde eerst het duingebied en later ook de meer landinwaarts gelegen gebieden. In de Strandloper werd hierover bericht door Els en Fons Schlattmann. Na 2001 richtte de aandacht zich meer naar het leefgebied in de duinen van enkele bijzondere soorten zoals Aardbeivlinder en Heivlinder.

Paddestoelen

De vereniging heeft altijd leden gekend met belangstelling voor paddestoelen. Het duurde echter tot 1998 voordat er een werkgroep werd gevormd. Deze werkgroep organiseert niet alleen determineeravonden, maar houdt zich ook bezig met nauwgezette monitoring van delen van de Coepelduynen, de Noordduinen, Klein-Leeuwenhorst en Nieuw-Leeuwenhorst.

Alles gehad?

Tweemaal gaf de vereniging een plantenboek uit en ook tweemaal werd een vogelboek geproduceerd. Aan dit rijtje moet nog de *Natuurgids voor de Duin- en Bollenstreek* worden toegevoegd. Voor dit boek, dat in 2000 verscheen, werd niet eerst uitgebreid veldonderzoek gedaan.

Wel werd hierin onze kennis samengevat op het gebied van de verspreiding van vogels, planten, mossen, paddestoelen, strandvondsten, dagvlinders, zoogdieren, landslakken, amfibieën en reptielen. Dat dit boek zo breed opgezet kon worden was onder andere te danken aan activiteiten zoals hieronder genoemd.

Al vele jaren doen Joop Kortselius en Martien de Graaf onderzoek naar de verspreiding van mossen in onze regio. Zij doen dit als leden van de landelijke Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV. In 1999 is samen met de KNNV-afdeling Leiden een werkgroep opgericht, de *Mossenwerkgroep Hollands Duin*. Deze groep organiseert o.a. studieavonden in het Jan Verwey Natuurcentrum.

Landelijke bekendheid heeft de *Strandwacht Katwijk-Noordwijk*. Vanaf 1977 wordt het strand tussen beide dorpen nauwkeurig onderzocht. Het enige dat hierover in de Strandloper was te vinden dateert uit 1987, toen Wim Kuyper hier een artikel over schreef. Ook het onderzoek van Wim Kuyper naar de verspreiding van mollusken en zijn studie van de huidjes van libellenlarven hebben bij vakspecialisten bekendheid, maar zijn in onze vereniging slechts in kleine kring bekend. Hetzelfde kan worden gezegd van veel onderzoek dat in de Amsterdamse Waterleidingduinen wordt uitgevoerd door specialisten op velerlei gebied waarvan de een wel en de ander geen lid is van onze vereniging.